

ગાંડી વા હોવા ન માળા
પુષ્પ : : ત્રીસમું ૧

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૨૧૭ કિંમત ૦.૩૦.

ગ્રંથનામ જાવજી

વર્ગિક ૬ - ૩

ગાંડીવ બાલોદાનમાળા (૧)

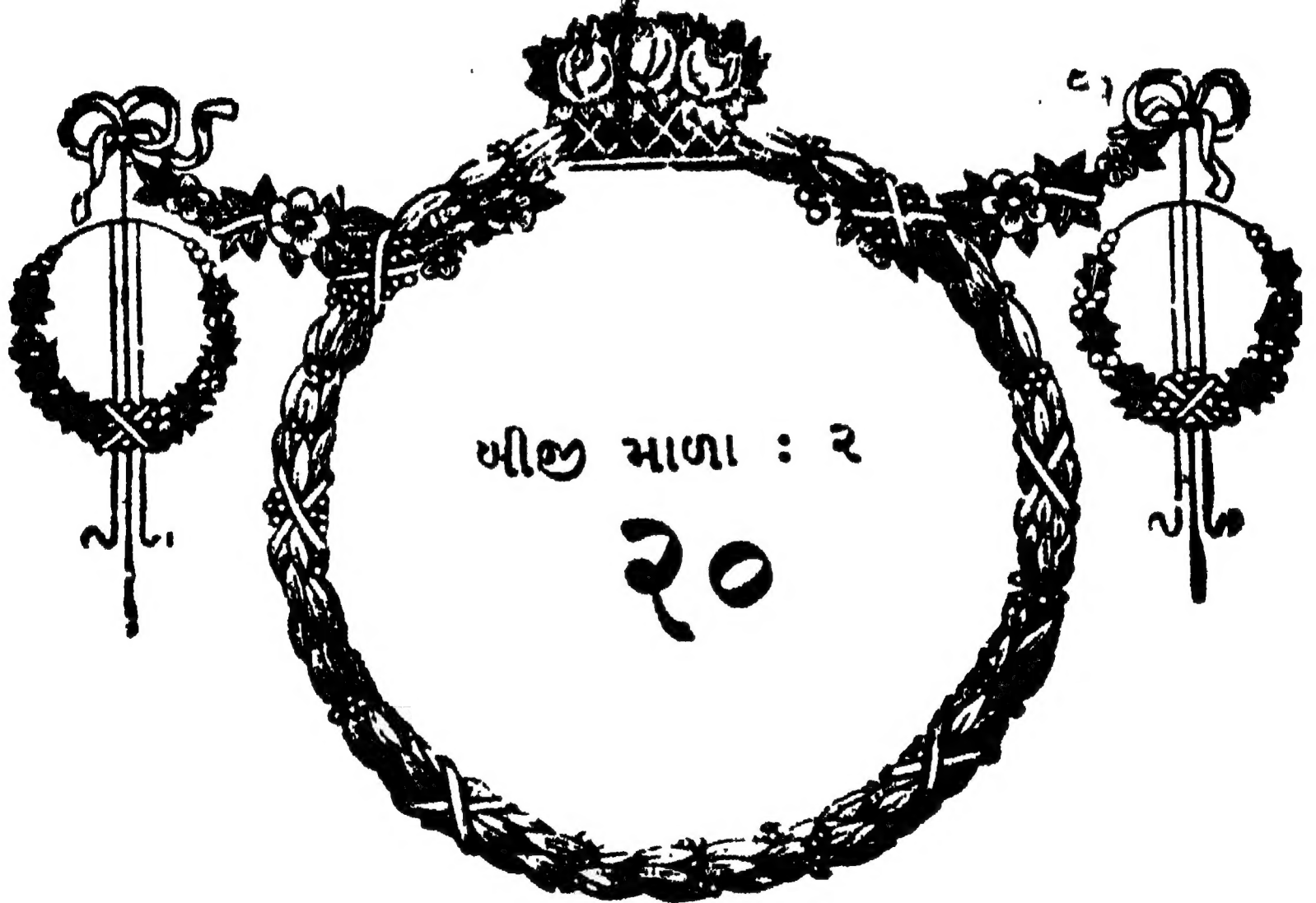
પુષ્પ :

: વીસમું

નવનીત

સંચાલક

નટવરલાલ વીમાવાળા

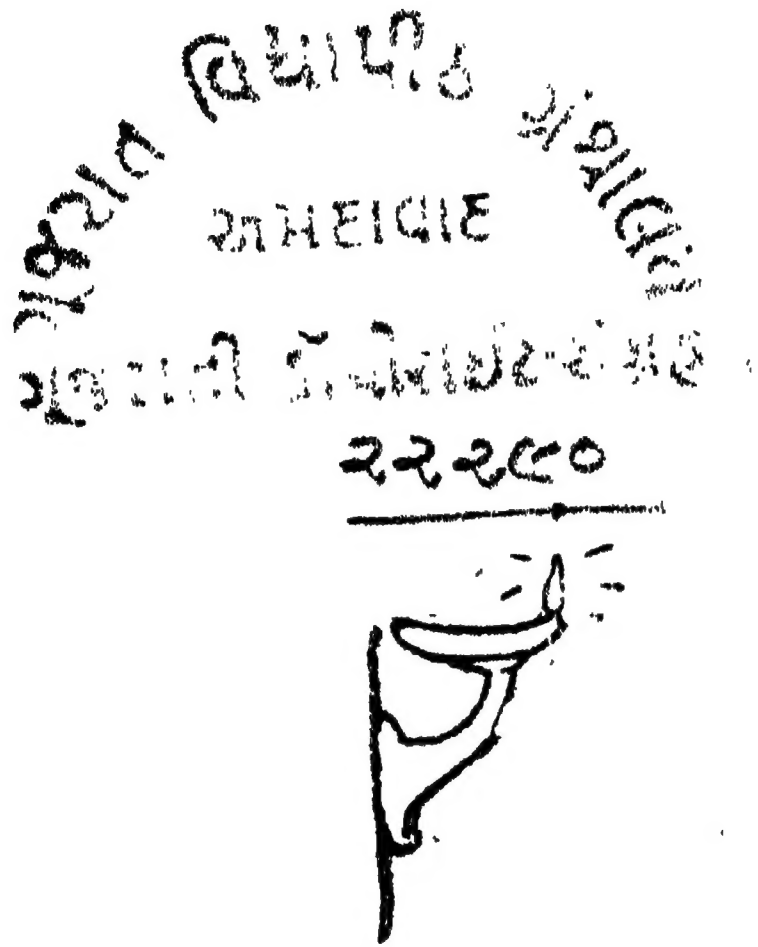
પ્રગટકર્તા—

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

હવાડિયો ચકલો

અમ

મુદ્રક: પ્રકાશક
નટવર વીમાવાળા
ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર વતી—
ગાંડીવ મુદ્રણાલય,
હવાડિયો ચકલો, સુરત.

આવૃત્તિ ત્રીજી
સં. ૧૯૯૬
સને ૧૯૪૦
કિંમત: ૦-૩-૦

માખાણુ કેને ન બાવે? માખણુ સૌને બાવે.
તેમાં સાકર ભેળી હોય ત્યારે તો એનો સ્વાદ
ખરેખરો મળનો લાગે, ને તે કૌવત આપે,
બુદ્ધિને તેજસ્વી બનાવે અને મનને પ્રકુલ કરે
તે તો જુહુજ. માખણુ એવી સરસ વસ્તુ છે. ઘી
કરતાં પચવામાં પણ તે હલકું હોય, દેખાવમાં
પણ રૂપાળું લાગે. માખણુ કોઈ અજબ જેવી
વસ્તુ છે. ગુજરાતનાં બધાં બાળકો માખણુ ખાતાં
થાય તો કેવી મઝા પડે?

આ ચોપડીનું નામ નવનીત રાખ્યું છે :
નવનીત એટલે માખણુ. એમાં પણ મનને પ્રકુલ
કરે અને કૌવત દે એવી સામગ્રી આપવા પ્રયાસ
કર્યો છે. એમાં બધી ખરી વાતો જ આપી છે.
ગુજરાતનાં બાળકોને તે રૂચશે એવી આશા છે.

ન. વી.

સાં ક જિ યું

અજબ સોગઠાંખાણ :	૩
રાજાણીની છબી :	૬
ધરેણીનો શોખ ! :	૮
ખીજ તે કેવી હોય ? :	૧૨
ઠીંગુસ રાજાણ :	૧૩
પંડિતજીની શાંતિ ! :	૧૬
માણ અને મહારાજા :	૧૮
ઠાઠ નિશાળિયો :	૨૦
ભલો દીકરો :	૨૩
ડાહ્યો દીકરો :	૨૬
હીરામોતીની કિંમત :	૨૮
સોનાની ભેટ :	૩૧
અકબ'ધ થેલી :	૩૨
એ કેવો માણી ! :	૩૪

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

દાંડીઓ : સામાહિક
કવિ નર્મદના એ જુગજૂના
યશવંત પત્રને સુરતના મુખપત્ર
તરીકે સજીવન કર્યું છે. નાગ-
રિક પત્ર તરીકે તેણે તરત
લોકપ્રીતિ મેળવી છે.
વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૫૫.

ગાંડીવ બાળપખવાડિક
૬ થી ૧૪ વરસના બાળકોને
નિશાળના બહુતરમાં રસ જગાડે
અને મદદ કરે એ રીતે
સચિત્ર સરસ લેખો આપતું
એકલું પખવાડિક. વાં ૦ લં ૩-
પિયા પાંચ. પરદેશ શિલિંગ બાર.

ગાંડીવ છાપખાનું
ગયા વીસ વરસની કાર-
કાદિમાં આ છાપખાનાએ શુદ્ધ
અને સ્વચ્છ છાપકામ કરવા માટે
સારી ખ્યાતિ મેળવી છે.

હવાડિયો ચકલો, સુરત

સુરત આવો, ત્યારે
જરૂર મલાકાત લેશો.

અજબ સોગઠાંબાજી

દર એકાદશીએ માધવને ત્યાં જાગરણ થાય. અડોશીપડોશી ભેગાં મળે ને ભજન કરે. છોકરાંએ પણ જાગે ખરાં. તેઓ સોગઠાં રમે ને મઝા કરે.

મોટી અગીઆરસે એવું થયું કે અડોશી-પડોશી જત્રા ગયેલાં. જાગરણ તો ખરુંજ; પણ માધવની સાથે રમનારું કોઈ મળે નહિ. નાનાં સરખાં દુર્ગાજીને નવ વાગતાંનાં પોઠી ગયેલાં. એટલે માધવ કોની સાથે રમે ?

પણ રાતની ફરાળ થઈ ગઈ ને બા સુદાં

જમી રહી એટલે માધવ બાને કહે: બા, મને સોગઠાંબાજી આપ. મારે રમવું છે.

બા હસીને કહે: ગાંડા રે, તું રમવાનો કોની સાથે ? દુર્ગા તો સૂઈ ગઈ.

માધવ કહે: તું તારે મને આપને. પછી જોજે હું કોની સાથે રમું છું તે.

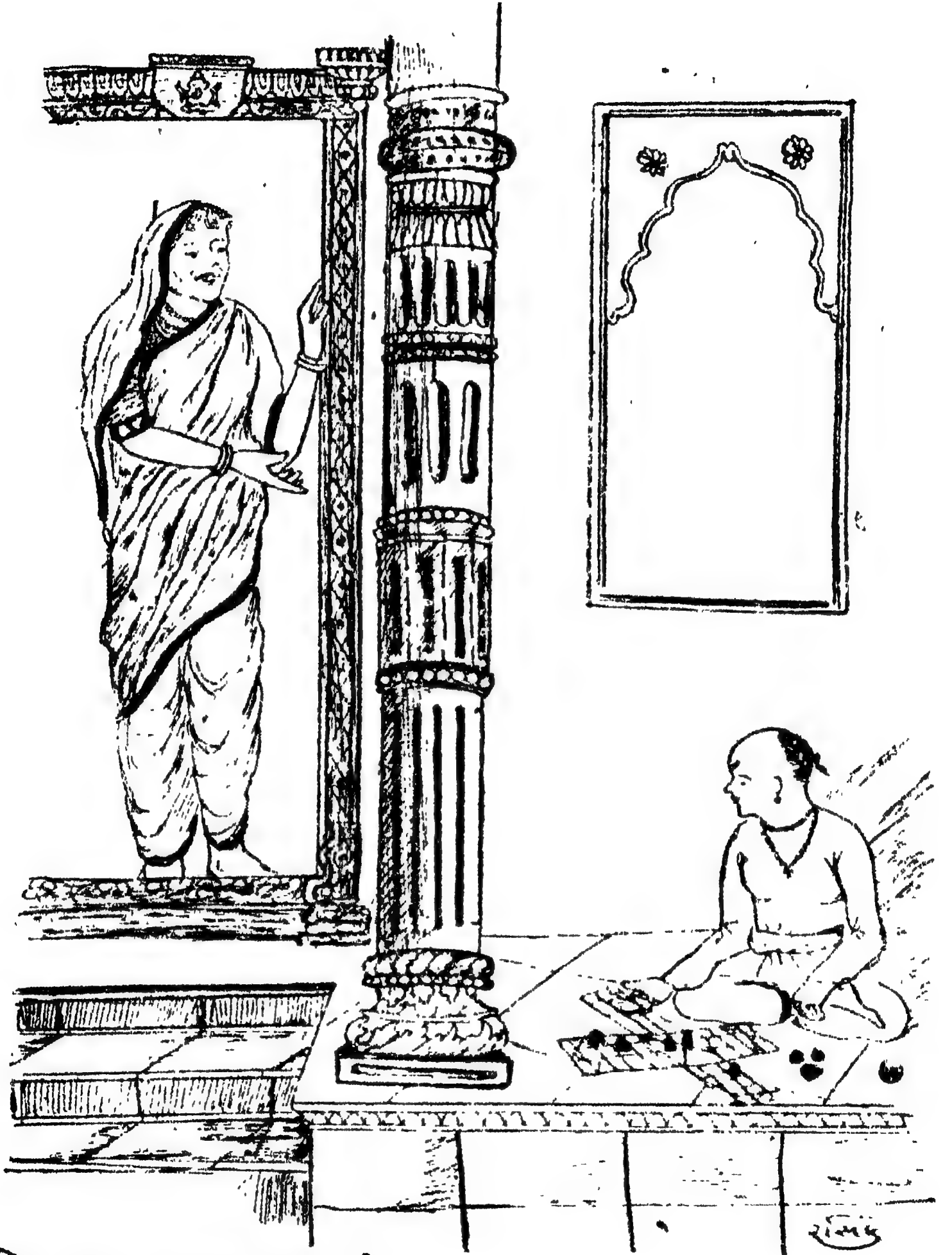
બાએ તો સોગઠાં આપ્યાં ને પાસાં આપ્યાં. માધવભાઈ તો ઓસરીમાં ગયા. એક થાંભલા પાસે બેસી બાજી પાથરી. એક રમનાર પોતે ને બીજો રમનાર થાંભલો !

માધવભાઈ તો એક હાથે પાસા નાંખે ને પોતાની સોગઠી ખસેડે. બીજો હાથે પાસા નાંખી દાણા આવે તેમ થાંભલાની સોગઠી ખસેડે.

એમ બે ત્રણ બાજી રમ્યા. બધીમાં માધવભાઈ હારી ગયા !

માધવનાં દાઢીમા જોતાં હતાં. તે બોલ્યાં: હાશ ! હાશ ! જુઓ રે ભાઈઓ ! એક માણસ કેવું કે લાકડાના થાંભલાથી ચે હાર્યું ! એક વાર,

નવનીત]

એ વાર, ત્રણ વાર !

ખીન્ને છાકરો હોય તો ખિન્ન જાય. માધવ-
માઈ તેવા નહોતા. તે તો બોલ્યા: ઓહોહોહો !

તેમાં શું થઈ ગયું ? સોગઠાં હારે ને સોગઠાં જીતે ! થાંભલાના દાણા સારા પડે તેથી તે જીતે ને મારા નબળા પડે તેથી હું હારું ! એમાં વળી મારી આખરૂં શી ગઈ ?

પણ માધવભાઈની ખૂબી શી હતી ! જમણે હાથ એણે થાંભલાનો રાખેલો, ડાબે હાથ પોતાનો ગણેલો. જમણે હાથ ટેવાયેલો, તે તેણે દાણા સારા પડે. ડાબે હાથે કંઈ ખરાખર ન પડે.

તે વેળા માધવભાઈ દશ વરસના હતા. એ માધવભાઈ આગળ જતાં બહુ મોટા માણસ થયા. એમનું આખું નામ માધવ (મહાદેવ) ગોવિંદ રાનાડે.

૨

રાજાજીની છખી !

ધરડી ડોશી ખેતરમાં કામ કરતી'તી. બીજાં ખેતર સૂનાં પડ્યાં હતાં. ફરતો ફરતો એક જીવાનિયો ત્યાં આવી ચઢ્યો : કેમ, માજી ! આજે કંઈ એકલાં ? આ બધાં ખેતર તો ખાલી છે. ને તમેજ કંઈ કામમાં ગૂંથાઈ ગયાં ! એમ કેમ વારૂ ?

માજ કહે: બધાં ખેતરવાળાઓ શહેરમાં ગયા છે, રાજને જોવા. .

તે માજ તમે ન ગયાં?—જીવાનિયે પૂછ્યું.
એહુંહેં! એમાં મારે શું જોવું? રાજમાં તે શું જોવાનું બહુ છે? આ મૂરખાઓ જોવા ગયા છે તેમનું એક દિવસનું કામ રખડશે. મારે કામ રખડાવે કેમ પાલવે? હું તો ખચરવાળ બાઈ. મારે પાંચ પાંચ જીવને ખવડાવવાનું. તે હું કેમ એમ રખડતી ફરું?

જીવાનિયે હસ્યો. ગજવામાં હાથ નાંખી એક સોનાનાણું કાઢ્યું. ડોશીને આપીને કહે: માજ, આ બીજા ખેતરવાળા આવે તેને કહેજો કે રાજે અહીં આવી તમને મળી ગયો; ને સોના પર કોતરેલી પોતાની છબી પણ ચાદગીરી તરીકે આપી ગયો. હ્યો, રામ રામ ત્યારે.

જીવાનિયે રસ્તે પડ્યો.

એ જીવાનિયે તે ઇંગ્લાંડનો રાજા જ્યોર્જ ત્રીજો.

ધરેણીનો શોખ !

ધન્દ્રોજી કદમ સતારા જિલ્લાનો સરદાર. જેવું નામ તેવુંજ કામ. ધન્દ્રોજીને અભિમાન બહુ. એમજ માને કે જાણે મારા જેવો કોઈ નથી ! તલવાર ચલાવતાં તો મને જ આવડે. મારી આગળ કોના ભાર ?

ઠાઠ પણ એવોજ રાખે. પોતાના ઘોડાને પગે ચાંદીની નાળ જડાવે. લઢાઈના મેદાનમાં કે બીજે ઠેકાણે ઘોડાની નાળ નીકળી ચે જાય. પણ તે પાછી લેવાની નહિ. ધન્દ્રોજીનો હુકમ એવો. લોકો આ નવાઈની નાળ જુએ ને મારી વાહવાહ ગાય. બસ, એ જ એની ઇચ્છા.

એવામાં શાહુ મહારાજની તે તરફ પધરામણી થઈ. મહારાજે કદમની વાત સાંભળી. બહુ અભિમાની છે. ઠાઠમાઠનો શોખીન છે. એ તો એમજ સમજે છે કે જાણે મારા જેવો બીજો કોણ ?

મહારાજે કદમને ઠહાવ્યું : મને મળવા

આવળે.

પછી સરદારને શું જોઈએ ? બાઈ તો એવા કુલાયા કે ન પૂછો વાત ! બસ, મહારાજને ત્યાં તો એવા ઠાઠથી જવું કે સભા આખી જોઈ જ રહે.

નોખતનગારાં તૈયાર કીધાં. હાથીઘોડા તૈયાર કીધા. રસાલા ને લાવલરકર બધું ભેગું કર્યું. મહારાજને કહાવ્યું : આપ બીજાઓના તો નોખત-નગારા બંધ કરાવો છો. પણ હું તો તેની સાથેજ આવીશ; માટે રજા આપશો. મહારાજે રજા આપી.

એક તો કદમસાહેબ ઠાઠમાઠના શોખીન ને વળી આ તો મહારાજ પાસે જવાનું ! એમણે તો પોતાના બધા સિપાઈઓને સોનારૂપાનાં કડાં પહેરાવ્યાં. પગમાં તોડા આપ્યા. ઘોડાઓને પણ શણગાર્યા. બાલાતલવારને પણ દુમતાં લગાવ્યાં. કંઈ ઠાઠ, કંઈ ઠાઠ !

પોતે પણ ખૂબ ધરેણાં લગાવી દીધાં ને જમા-ખાંધડી લગાવી ઘડાકધૂમ ઘડાકધૂમ કરતા ચાલ્યા.

મહારાજને ખબર પડી કે ઇન્દ્રોજી ડોળદમા-
મથી આવે છે. એના ડોળદમામનો ખરાખર જવાબ

આપવો જોઈએ. મહારાજને સાદાઈ જ ગમે.

મહારાજે તો ખરાખર જીવિત કીધી. દરબારમાં સૈને તદ્દન સાદે પોશાકે બોલાવ્યા. પોતે ય સાદાં ઘોળાં કપડાં પહેરીને આવ્યા. પણ પોતાનું જરજવાહીર, સોનારૂપાના દાગીના ને મોતીની માળા, હીરાના હાર, કડાં, તોડા, સૌ પોતાના લંગડા કૂતરાને પહેરાવ્યું. કૂતરાને દરબારમાં એક બાજુએ બેસાડી રાખ્યો.

કદમસાહેબ તો ધારતા હતા કે મારા ઠાઠથી આખી સભા અંજલિ જશે. શાહુ મહારાજ પણ અંખવાઈ જશે; હું કેણુ ? ઇન્દ્રોજી કદમ !

પણ દરબારમાં જતાંજ બિંધું દેખાયું. આખા દરબારમાં સૌએ સાદા સફેદ પોશાક પહેરેલા. માત્ર લંગડો કૂતરો ઠાઠમાઠથી બેસેલો.

કદમસાહેબ તો શરમિંદા થઈ ગયા ને નીચું ધાલ્યું. આખરે શાહુ મહારાજની માફી માંગી ને ત્યારથી ખોટો ડાળ છોડી દીધો. માણસની શોભા તેના ગુણથી વધે. તેને વળી દાગીનાની જરૂર

શી ? એ વાત સરદારસાહેબ એવી સમજ્યા કે
ઠેઠ જાંઘળી સુધી યાદ રહી.

૪

બીક તે કેવી હોય ?

પાંચ વરસના બટુકજી દાદીમાને ઘેર ગયા'તા.
ત્યાં ખાતા'તા, રમતા'તા ને મઝા કરતા'તા.

એક દહાડો બટુકજી ખોવાઈ ગયા. દાદીમા
તો આમ ખોળે ને તેમ ખોળે. શેરીમાં ખોળે ને
બજારમાં ખોળે; પણ પ-તો લાગ્યો નહિ.

પછી કોઈ બાલ્યું: જુઓ તો ખરા, ગામ
બહાર તો બટુકજી નથી દોડી ગયા ?

દાદીમા લાકડી ઠોકતાં ઠોકતાં ગામને પાદર
નદી તરફ વળ્યાં. નદી આવી, તો ખરેજ પેલા
ભાઈસાહેબ જ્યાં પુષ્કળ જોરથી પાણી વહેતું
હતું ને ઊછળતું હતું ત્યાંજ ઊભેલા. મોજથી
ઊભેલા. જરા ફિકર નહિ કે જરા બીક નહિ.
મનમાં કોણ જાણે શું વિચારતા હશે ?

ડોશીમા તો આ જોધને છકજ થઈ ગયાં.
આપરે, આ છોકરાને તે કંઈ મનમાં ખીક છે ?
જરા તણાઈ જવાનો ભય છે ?

ડોશીમાએ પાછળથી જોધને એને ખેંચ્યો ને
ગામ તરફ લઈ ચાલ્યાં. રસ્તે કહે: તે અલ્યા,
તને જરા ખીકે નહિ લાગી ?

ખીક કેવી હોય જ્યા ?—ખટુકજી બોલ્યા: મેં
હજી જોધ નથી. મને ખતાવશો ?

એ ખટુકજીએ પાછળથી આખી દુનિયામાં
નામ કાઢ્યું. એનું નામ હોરેશિયો નેલ્સન. વિલા-
યતમાં એના જેવા સેનાપતિ ખડુ નથી થયા.

૫

ઠીંગુસ રાજજી

રાજજી ખડુજ ઠીંગણા હતા. પણ સ્વભાવે
મોજલા. સૌ તેમને ‘ઠીંગુસ રાજ’ કહે. દેશમાં
એમનું નામજ ‘ઠીંગુસ રાજ’ પડી ગયું. દરબારીઓ
તો ગુપચુપ એ વાતે મશકરી પણ કરતા ને હસતા.
રાજજીને એક દહાડો એ વાતની ખબર પડી ગઈ.

પછી એક દહાડો સાઠમારી થઈ. મોટા ચોગા-
નમાં જનવરોને લઢાવે ને આસપાસ કેટ પર
થેસીને બધા જુએ-એ સાઠમારી ઠહેવાય. વડોદ-

રામાં ઘણી વાર થાય છે.

રાની બળદ ને સિંહ ચોગાનમાં આવ્યા ને લઢવા લાગ્યા. દરબારીઓ બધા જોતા'તા. રાજા પણ બેઠા હતા.

સિંહે બળદ પર છલંગ મારી. રાજા બોલી ઊઠ્યા: બોલો, સરદારો, કોણ આ બેને છૂટા પાડવાનું બીડું ઝડપે છે ? છૂટા પાડે કે મારી નાંખે. છે કોઈની હિંમત ?

બધા મૂંઝા બેસી રહ્યા. રાની બળદ ને સિંહ સાથે બાથ લીડવી એટલે તો જીવનું જ જોખમ ને ?

જવાબ તો કોઈનો આવતો નથી. રાજાને ચીઢ ચઢી. તલવાર ખેંચીને એ તો મેદાનમાં કૂદી પડ્યા. એક ઝાટકે સિંહને માર્યો. વનનો રાજા જમીન પર તૂટી પડ્યો. બીજે ઝાટકે બળદનું માથું ઉડાવી દીધું. પાછા આવીને પોતાની ખુરશીએ બેઠા.

દરબારીઓને કહે: કેમ, બેયું ? માણસ ઠીંગુ હાય તો શું ને જાયો હાય તો શું ? એની બહા-

દુરીનીજ દુનિયામાં કિંમત છે. ઘાટ ગમે તે હોય.

બધા શરમાઈ ગયા.

એ રાજાજી ફ્રાન્સમાં થઈ ગયા; ને એમનું નામ પેપીન. બધા એમને પેપીન ઠીંગુજી કહેતા. પણ આ બન્યા પછી તે બંધ થઈ ગયું.

૬

પંડિતજીની શાંતિ !

એક હતા પંડિતજી. ભારે વિદ્વાન. કંઈ કંઈ વાંચે, વિચારે ને ઘણું નવું શોધી કાઢે.

પંડિતજી પાસે એક કૂતરો હતો. તેનું નામ હીરો. હીરો બહુ લાડકો હતો. પંડિતજીનો ખ્યારો હતો.

પંડિતજી કંઈ લખતા હતા. કાગળિયાંનો ઝૂડો ટેબલ પર પડ્યો હતો. પાસે મીણખતી બળતી હતી. હીરાબાઈ કૂદતા'તા ને રમતા'તા.

પંડિતજીને ક્રોધએ બોલાવ્યા, તે બહાર ગયા. થોડી વારે પાછા આવ્યા. આવીને જુએ છે તો: હાય હાય ! મીણખતી ભંધી વળેલી. કાગળિયાં

સળગી ગયેલાં. ઘણાકની રાખોડી થયેલી. થોડા હજુ જરા જરા બળતા હતા !

એ કામ કૂતરાબાઈનું હતું. શાયે કારણસર બાઈએ ટેબલ પર કૂદકો માર્યો. મીણબત્તી ઉઘલી પડી ને કાગળિયાં બળી ગયાં. કેટલું બધું નુકસાન ! પંડિતજીની વરસોની મહેનત ધૂળમાં મળી.

બીજે હોય તો કૂતરાને ફટકાવી કાઢે. મારીને કાઢી મૂકે. પણ આ પંડિતજી તેવા નહોતા. તે તો બોલ્યા: હીરા, હીરા ! તેં આ શું કીધું ? મારી કેટલી મહેનત ધૂળ મળી ! પણ તારો શું વાંક ? તું કંઈ એ સમજે છે ?

નુકસાન તો એટલું બધું હતું કે ન પૂછે વાત. તોય પંડિતજી ગુસ્સે ન થયા. ગુસ્સો દાબી દીધો. એ પંડિતજીનું નામ સર આઠઝેક ન્યુટન. તેમણે ઘણી ઘણી શોધો કરેલી. એમના જેવા પંડિત બીજા ઓછા જ હશે.

૭

માજી અને મહારાજ :

છુક-છુક-છુક-છુક કરતી આગગાડી ધમધમાટ સ્ટેશનમાં દોડી આવીને ઊભી રહી. ગાડીમાં ભીડ ઘણી. સ્ટેશન પર પણ ભારે ભીડ. ગાડીમાંથી ઊતરનારને ઊતરવું મુશ્કેલ ને ચઢનારને ચઢવું મુશ્કેલ.

તેમાં વળી ધરડાંનું તો પૂછવું જ શું ? એક ડાશીમા જેમ તેમ ઊતર્યાં, તો ખરાં, પણ તેમનું ભારેખમ પોટલું કેમે ક્યું ખહાર ન નીકળે. ડાશીમાએ ખહુયે ખેંચાખેંચ કરી; પણ ધરડા શરીરમાં જોર મળે નહિ ને પોટલું ખસે નહિ.

પણ ધડિયાળનો કાંટો તો ફરતોજ જતો હતો. ગાડી હવે બે ત્રણ મિનિટમાં ઊપડી જશે. માજીનું પોટલું નહિ ઊતરે તો ? બિચારાં માજીની શી ફજેતી ! ઘણાંક જતાઆવતા ચઢતાઊતરતા મુસાફરને તેમણે હાથેપગે લાગીને કહ્યું કે: મને કેાઠ મદદ લાગો, મદદ લાગો. પણ સૌ પોતપોતાની

ધમાલમાં. કોણ બીજનું સાંભળે ? તેમાં વળી ઘરડી ડોશીની તરફ તો જુએ પણ કોણ ? માળને તો ચોધાર આંસુ છૂટ્યાં : અરેરે, મારું પોટલું રહી જશે તો હું કરીશ શું ?

પણ દુખિયાંનો બેલી કોઈ તો થાય જ. એજ ગાડીમાં બેસી એક રાજાજી પરગામ જતા હતા. તેમની માળ પર નજર પડી. તેમણે બેયું : વખત બહુ થોડો છે. ગાડી હમણાં ઊપડી જશે. પોટલું નહિ નીકળે તો માળ બિચારાં હેરાન હેરાન થઈ જશે.

પોતે દોડી ગયા. પોટલું બેંચીને ધસડી કાઢ્યું, નીચે ઊતાર્યું ને ઝપઝપ દોડીને ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યા....તે ઠેઠ પોતાના ડબ્બામાં.

ગાડી પણ છુક-છુક કરતી ઊપડી ગઈ. માળ બિચારાં બેઠજ રહ્યાં. મદદગારનો આભાર માનવાની ય તક તેમને ન મળી !

એ રાજાજી કોણ હતા તે જાણવું છે ? એ કાસિમ-બજારના મહારાજા મણીન્દ્રચન્દ્ર નન્દી. ગુસ્કળા કરીને બંગાળા રેલ્વે પર સ્ટેશન છે. ત્યાં આ બનેલું.

૮

ઠાઠ નિશાળિયો !

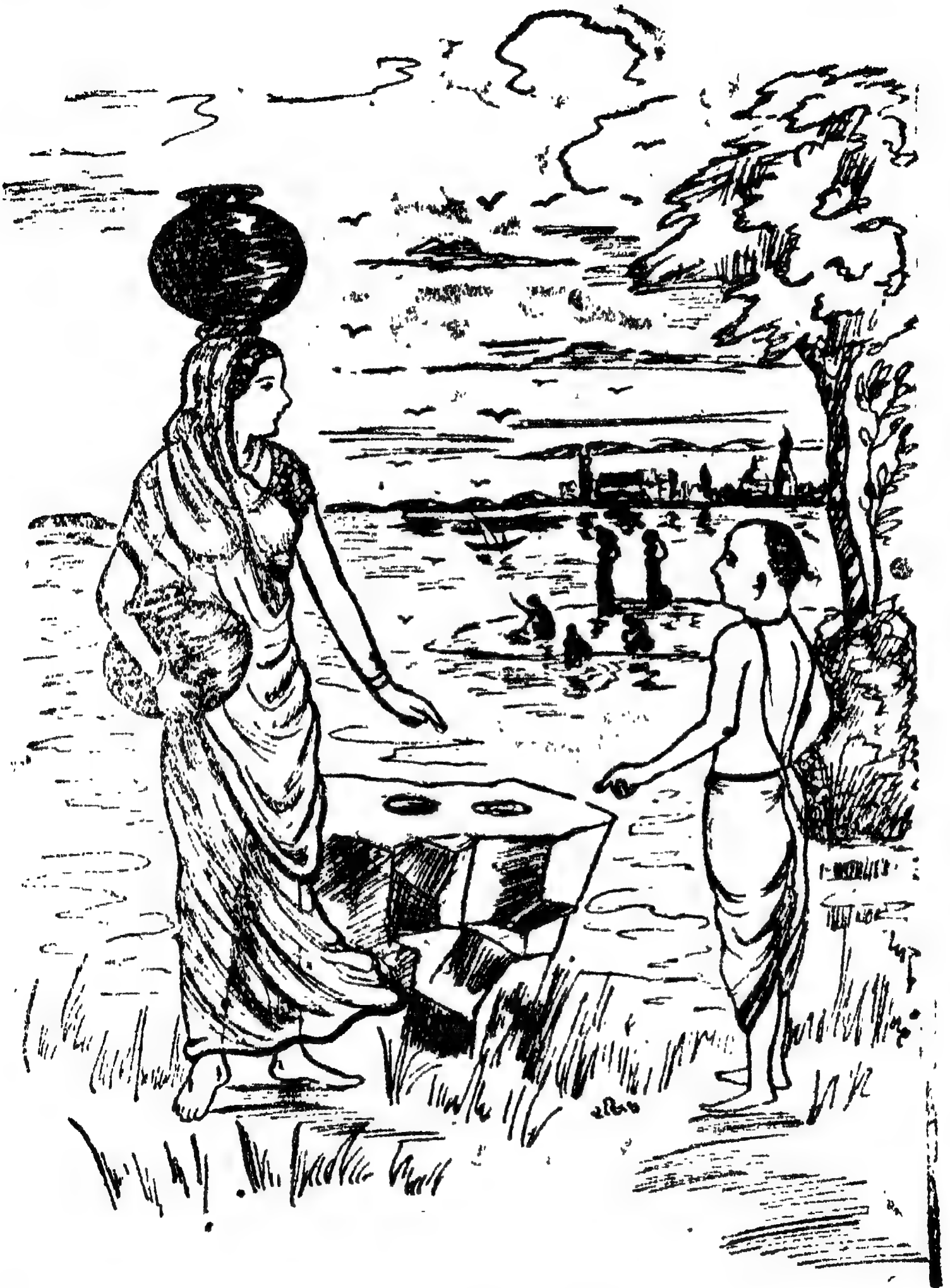
બધા એને ઠાઠ નિશાળિયો કહે. ઓ પેલો ઠાઠ ચાલ્યો ! ઓ પેલો પથરો ચાલ્યો ! કેમ, ઠાઠ, પાઠ વાંચ્યા છૂ કે ? એમ સૌ મશકરી કરે.

ખિચારો ઠાઠ નિશાળિયો મનમાં મૂઝાય ને મનમાં ગભરાય ! મને આવડે નહિ તે હું કરું શું ?

પણ ઠાઠ નિશાળિયો હતો ડાહ્યા. સ્વભાવે રાંક ને સાચાખોલો. તેથી ગુરૂજને એ વહાલો લાગે. વાંધો એટલોજ, કે એ બહુ મહેનત કરે પણ એને વ્યાકરણમાં કશી ગમ જ ના પડે ! બીજા ગોઠિયાઓ શીખી ગયા પણ એ ઠાઠ રહી ગયો.

એક દહાડો ગુરૂજ પણ ચિઢાયા: અલ્યા, તું જીંદગીભર આવો ઠાઠજ રહેવાનો ? આવી સહેલી બાળત પણ નહિ શીખવાનો ! અરે રામ, તારી શી વલે થશે ?

ઠાઠ નિશાળિયાને આ વેણ સોંસરાં લાગ્યાં. ઠાઠ નિશાળિયો તે દિવસથી ભાગીજ ગયો.

બધુવાજ ન આવે. ગુરજને પણ તેના વિના ન
ગમે. પણ જતો જ રહ્યો, એટલે શું કરે ?

પેલા બાઈ તો પછી ભટક્યા જ કરે. એક દહાડો ભટકતારખડતા તળાવકાંઠે આવી બેઠા. પનિહારીઓ પાણી ભરતી હતી. બીજા બાઈઓ લૂગડાં ધોતી હતી. કોઈક વાસણ માંજતી હતી. થોડી વારે ઘણીખરી બાઈઓ ચાલી ગઈ. એટલે બાઈસાહેબ છેક પાણી પાસે ગયા. જુએ છે તો તળાવની પાળ પર જ્યાં બાઈઓ ઘડા મૂકતી તે પથરો સાવ ઘસાઈ ગયેલો. તેમાં છેક ખાડા પડેલા. આસપાસ બધે બરાબર, પણ ઘડા જેટલી જગામાં જ ખાડો ! ઓ બાપરે ! આવા પોઆ ઘડાથી તે પથરો ઘસાઈ જતો હશે ?

એક બાઈને એણે પૂછ્યું : અરે, પથરામાં આ ખાડો શાનો ?

રોજ અમે ઘડા મૂકીએ તેનો ! આ, પથર શું, ગમે તેવા ખડક પણ ઘસાઈ જાય ! રોજ રોજ ઘસારો લાગે તો !

ઠાઠ નિશાળિયો વિચારમાં પડ્યો : બધા રોજ મને પથરો પથરો કહે છે. પણ આ પથરો તો આમ

ધસાઈ જાય છે ! ઘડા જેવી નરમ વસ્તુથી પણ તેને અસર પહોંચે છે, ત્યારે હું જ કેમ છેક ઠોઠ રહું ?

ગુરુજી પાસે ભાઈ પાછા ગયા. વાત સમજાવી : મારા પથરાપણાને હું ઘસી નાંખું ત્યારે જ ખરો ! પછી એણે તો રોજ એવી મહેનત કરવા માંડી કે બધા એ ઠોઠ હતો તે પણ ભૂલી ગયા. જે વિષયમાં એ ઠોઠ હતો તે પર જ એણે ચોપડી લખી.

એ ઠોઠ નિશાળિયાનું નામ યોપદેવ. એને થઈ ગયાને સેંકડો વરસ થઈ ગયાં. પણ હજીયે એનું સંસ્કૃત વ્યાકરણ વખાણાય છે !

૯

ભક્ષો દીકરો

રાજાજી આફ્રીસમાં એકલા બેઠા બેઠા લખતા હતા. નોકરનું કામ પડ્યું એટલે ઘંટડી વગાડી.

એક વાર વગાડી, બે વાર વગાડી, પણ કંઈ સાંભળેજ નહિ. રાજાજીએ એક નવો જુવાન નોકર રાખેલો. તે બહાર હતો ખરો, પણ પવનની

લહેરમાં ઊંધી ગયેલો. તેને ઘંટડી સંભળાય શાની ને તે ઊઠે શાનો ?

રાજજી ઊઠ્યા. ખારણું ઉઘાડી બહાર જુએ છે તો હજુરી ઊંધતો હતો. રાજજી પાસે ગયા, કે લાવ એને જગાડી કામ સોંપું.

પણ ઊઠાડવા જાય છે ત્યાં કંઈ નવાઈ દેખાઈ. હજુરીના ગજવામાં એક કાગળ હતો; અડધો અંદર ને અડધો બહાર લટકે. રાજજીને થયું: લાવ, આ કાગળ જોઈએ તો ખરા. અંદર શું લખ્યું હશે ?

ધીમે રહીને કાગળ કાઢ્યો. હજુરી નિરાંતે ધારતો હતો. તેને કશી ખબર ન પડી.

રાજજીએ કાગળ વાંચ્યો. હજુરીની માએ લખેલો: દીકરા, તેં તારો પગાર મને મોકલી આપ્યો તે બહુ સારું થયું. મને અહીં મૂઝવણ હતી. તખીયત સારી ન મળે. દવાદારના પૈસા જોઈએ. તેં દુઃખ વેઠીને પણ મને મોકલ્યા તો મારું નહીં ગયું. પ્રભુ તારું બલું કરે.

રાજજીએ કાગળ વાંચ્યો. ધીરેથી પાછો ગજ-

વામાં સરકાવી દીધો. હજવે પગલે પોતાના ઓર-
ડામાં પાછા ફર્યા. થોડું સોનાનાણું લીધું ને
બહાર લાવી પેલા કાગળવાળા ગજવામાં હજવેથી
ભરી દીધું. પછી પાછા ગયા.

ખૂબ જોરથી ઘંટડી વગાડી. હજુરી ઝખકીને
જાગ્યો ને દોડતો દોડતો અંદર ગયો.

કેમ અદ્યા, ઊંધી ગયો'તો ? મેં કેટલી
બધી વાર ઘંટડી વગાડી !

હજુરી ગભરાયો. જવામ શું દે ? અચાનક
તેનો હાથ ગજવા પર પડ્યો. સિદ્ધા ખખડ્યા.
વધારે ગભરાયો. સિદ્ધા બહાર કાઢતાં એણે તો
એકદમ રડી દીધું : ઓ સાહેબ રે ! કોઈએ મને
મારવા ધાર્યો છે ! આ પૈસા મારા નથી. કોઈએ
મારા ગજવામાં ભરી દીધા છે ! ઓ—

રાજાજી કહે : ગભરાઈશ માં. એ તો કંઈ કુદ-
રતનો ખેલ હશે. કોઈ કોઈ વાર એવું જાદુ થાય
છે. જા, એ નાણું તારી માને મોકલજે; ને લખજે
કે રાજાજીએ પ્રણામ કહાવ્યા છે.

હજીરીનાં આંસુ ઊડી ગયાં. તેની આંખો
હસી હસી રહી.

એ રાજાજીનું નામ ફેડરીક. તેઓ જર્મની પર
રાજ કરતા. હજી આખી પ્રજા એને સંભારે છે.

૧૦

ડાહ્યો દીકરો

અમીરને ત્રણ દીકરા. અમીરે મરતાં પહેલાં
ત્રણેને પાસે બોલાવ્યા ને કહ્યું: બોલો બાઈઓ,
હું તમને એક સવાલ પૂછું, તેનો જવાબ દેશો ?

ત્રણે બોલ્યા: પૂછો બાપુજી.

જુઓ ત્યારે. કહો, ઇશ્વરે તમને માણસને
બદલે પંખી બનાવ્યા હોત, તો કયું પંખી થવાનું
તમને ગમત ? પહેલાં તો, મોટા, તું જવાબ દે.

મોટે છોકરે જવાબ દીધો: બાપુજી, મને તો
બાજ થવાનું ગમે. ઊંચે ઊંચે ઉડવાનું, ને વળી
શિકાર કરવાનો. પંખીઓનો રાજ જ બાજ કની ?

વારૂ; વચલા, તારો શું વિચાર ?—બાપે પૂછ્યું.
મને તો તીડ બનવાનું ગમે ! એ....ટોળેટોળે

ફરવાનું. સૌની સાથે ગમ્મત કરવાની. તીડ થઈએ એટલે એકલાં તો પડાયજ નહિ !

પછી છેક નાનાને પૂછ્યું. નાનો કહેઃ બાપુજી, મને તો ખતક થવાનું ગમે. લાંબી લાંબી ડોક. ધીરી ધીરી ચાલ. હૈયામાં એક વિચાર આવે તે હોઠે આવતાં આવતાં ફેટલી વાર લાગે ! એટલામાં તો વિચાર કેવો પાકો કરાય ! લાંબી ડોક તો બહુ જ સારી.

ઠીક. અમીર જરા વિચારમાં પડ્યો. પછી કહેઃ જો રે મોઢા, તને શિકાર કરવાનું મન છે. તેથી તને ઉત્તરમાંની જાગીર આપું છું. ત્યાંના લોકો પાકા ને જખરા છે. એટલે તારો શિકાર-ખિકાર ત્યાં નહિ ચાલે.

વચલાને હું મારો દક્ષિણમાંનો વજીરો આપું છું. ત્યાં તકરારી સવાલો બહુ છે. એને સલાહસંપથી રહેવાનું ગમે છે એટલે ત્યાંની તકરાર મટી જશે.

ને નાના, તને તો હું કંઈ જ નથી આપતો.

તું ડાહ્યો જણાય છે એટલે તારી મેળે તારો રોટલો કમાઈ લેશે. ને આગળ જતાં નામ કાઢશે; માટે જાઓ.

છેવટે બાપે કહ્યું: હતું તેમજ થયું. છેક નાના દીકરાએ દેશમાં નામ કાઢ્યું ને વિલાયતનો મુખ્ય કાજ થયો. એટલે એનો ઉપરી ફક્ત એક રાજ જ ! એ શિવાય સૌમાં એ ઉપરી !

૧૧

હીરામોતીની કિંમત

મોટા મોટા રણમાંથી બે મુસાફર જતા હતા. બંને થાકેલા. બંને ભૂખ્યા. ખાવાનું કંઈ મળે નહિ. પીવાનું પાણીયે રણમાં ક્યાંથી લાવે ?

અધુરામાં પૂરું બંને ભૂલા પડ્યા. રસ્તો જડે નહિ. કંઈ બાજુ જવું તે સૂઝે નહિ. શું કરવું ? ભૂખ ને તરસ તો કહું કે મારું કામ ?

બંને ચાલ્યા જાય છે. એટલામાં દૂરથી એક વહેળા જેવું જણાયું. મનમાં હરખાયા: હાશ, પાણી તો મળ્યું.

પાસે જઈને જુએ છે તો વહેજો સૂકાઈ ગયેલા.
 પાણી મળે નહિ. કાદવ ખરો, પણ તેને શું કરે ?
 પણ એટલામાં એકની નજર પડી—એક

મોટી કોથળી પર. વહેળાને કાંઠે એ કોથળી પડેલી હતી.

બંનેના જીવમાં જીવ આવ્યો: હાથ, આ કોથળી મોટી દેખાય છે. ભારે પણ છે. એમાં કંઈ આવતું હશે ને પાણી પણ વખતે હોય. ચાલો, સારું થયું.

કોથળી લઈને ઉપરથી હાથ લગાડી જોયો તો અંદર કંઈ ગોળ ગોળ વસ્તુ લાગી: વાહ ભાઈ! ખજૂર કે બોર હશે એમ લાગે છે.

પણ ખોલીને જુએ છે તો અંદર તો હીરા, ને મોતી, નીલમ ને માણેક. ઝળહળ ઝળહળ થાય!

હાય રે! આ મોતીમાણેકની તે શી કિંમત? તેની કિંમત કોડી જેટલીય નથી! એટલાં બોર કે જમરૂખ હોત તો કરોડ રૂપિયા જેટલાં વહાલાં લાગત !

બિચારા મુસાફરો રણમાં ભટકી ભટકીને મરણ પામ્યા !

૧૨

સોનાની ભેટ

રાજાજીએ સિપાઈને કામ સોંપ્યું: તિબેરી-એથી બે મણ સોનું લાવવાનું છે. એક ખચ્ચરને લેતો જજે.

સિપાઈ એક નાનકડું ખચ્ચર લઈ તિબેરીએ ગયો. ત્યાંથી સોનું લાદી ખચ્ચરને હાંકવા માંડ્યું. પણ ખચ્ચર અડધું માંદલું હતું. તેનાથી ખરાબર ઊંચકાય નહિ. અડધે આવ્યું ત્યાં તો સિપાઈને લાગ્યું કે હવે તો ખચ્ચરને દુઃખ દેવું ઠીક નથી. લાવ, હુંજ ઊંચકી લઉં.

એણે તો બોલે પોતે લીધો. ખચ્ચરને એમ ને એમ ચાતવા દીધું. પોતાને થાક લાગવા માંડ્યો; પણ મહેલ હવે પાસે આવતો હતો.

રાજા મહેલના ઝરૂખામાંથી જોતા હતા. ખચ્ચર ખાલી ચાલે છે. બોલે સિપાઈએ ઊંચક્યો છે. સિપાઈના થાકનો તો પારજ નથી. જેમતેમ જેમતેમ ચાલે છે.

સિપાઈ મહેલ પાસે મુશીબતે આવ્યો. હવે
 ઊંચકાય એમ લાગતું નથી. માથું ભમે છે.
 શરીર ભાંગી જશે એવું લાગે છે. સિપાઈએ તો
 ઘોળે મહેલના આંગણામાં જ નાંખવા માંડ્યો.

રાજાજી ઘોડી ઉઠયા: નાંખીશ માં, નાંખીશ
 માં ! જરાક વધારે મહેનત લે. ને લઈ જ તારે
 ઘેર. જા, એ બધું તારુંજ છે !

એ રાજાજી તે મહાન અલેક્ઝાંડર.

૧૩

અકબંધ થેલી

રૂશિયા મોટો દેશ છે. એનો ઘણો ભાગ
 વેરાન જેવો છે. એક વેપારી એવા વેરાન
 ભાગમાંથી જતો હતો.

રસ્તે એક ઝંપડી આવી. ખેડૂતની ઝૂંપડી
 હતી. વેપારીએ તેને ત્યાં મુકામ ઠીધો.

ખીજે દહાડે સવારે તો વેપારી ચાલી નીકળ્યો.
 ઘણું દૂર ગયા પછી જુએ છે તો એની સા
 રૂશિયાની થેલી ગુમ !

પાછો જઈને શું કરે ? રસ્તે પડી હોય તોયે કોઈએ લઈ લીધી હોય; ને ચોરાઈ હોય તો તો પાછી મળે જ ક્યાંથી ?

બીજા બાજુ ખેડૂતનો દીકરો રસ્તામાં રમતો હતો. બાજુના ખાડામાં એણે થેલી પડેલી બેઠ. જઈને બાપાને વાત કરી. બાપે કહ્યું : જા, એની ઉપર ઘાસની પૂજીઓ ઢાંકી મૂક. જ્યારે માલિક આવશે ત્યારે પાછી લઈ જશે.

ચાર છ મહિને વેપારી એ બાજુથી પાછો જતો હતો. ખેડૂતને ત્યાં મુકામ કર્યો. ખેડૂતે એળખ્યો નહિ.

વાતમાં વાત નીકળતાં વેપારીએ કહ્યું : છ મહિના પર મારી થેલી અહીં ખોવાયલી.

ખેડૂતે કહ્યું : આહોહો ! એ થેલી તમારી કે ? મારા દીકરાએ બેઠ'તી. મેં એને ઢાંકી રાખવા કહ્યું હતું. બનતાં સુધી પડી રહી હશે.

બંને ઊઠીને તે બાજુ ગયા. જુએ છે । થેલી જેમ ને તેમ અકબંધ પડી હતી. વેપારીના

આનંદનો પાર ન રહ્યો.

૧૪

એ કેવો માળી

એ બાગનો માળી હતો. બાગમાંની ઝુંપડીમાં એ રહે. એના શેઠને ત્યાં પૈસાની રેલમછેલ.

ચૈતર મહિનો બેઠો હતો. બાગના આંબામાં ફેરીઓ લૂમઝૂમતી હતી. જે જુએ તેના મોંમાં પાણી જ છૂટે. માળીબાઈ બાગમાંથી થોડોક કચરો સાફ કરતા હતા.

ત્યાં તો શેઠજી આવી લાગ્યા. સાથે બે ચાર બાઈબંધ પણ ખરા. માળી દોડતો ઝુંપડીએ ગયો. ખાટલો લાવ્યો. ઢાળીને શેઠને બેસાડ્યા. બાઈબંધો પણ બેઠા.

સૌ મળી વાતો કરે. માળી પાછો કામે વળગ્યો. એવામાં શેઠે જૂમ પાડી: ઇપ્રાહીમ ! ઇપ્રાહીમ !

માળીનું નામ ઇપ્રાહીમ હતું. ઇપ્રાહીમ દોડતો આવ્યો.

શો હુકમ છે, શેઠ ?

કેરીઓ પાકી ગઇ છે કે ?

જી, થોડા આંખા તૈયાર થઇ ગયા છે.

લાવ ત્યારે. ખાઇએ.

માળીખાઇ ગયા. એક આંખા પરથી દશખાર
કેરી પાડી લાવ્યા.

કેરી બધી ખાટી નીકળી.

શેઠ કહે: અલ્યા ઇપ્રાહીમ, આ શું ? આ
તો દાંત ખટાઇ ગયા. આવી કેરી કેમ આણી ?
જા, કેઇ મીઠું આંખો પાડ ને સરસ કેરી લાવ.

માળી બિચારો વિચારમાં પડી ગયો. તે ન હાલે
કે ચાલે. શેઠ કહે: કેમ અલ્યા, ઊભો કેમ ? સારામાં
સારા આંખા પરથી કેરી પાડી લાવ.

પણ સાહેબ, કયા આંખાની કેરી લાવું ?

સારામાં સારા આંખાની.

સાહેબ, તમે કહો કે ફલાણા આંખાની લાવ.
મને શી રીતે ખબર પડે કે કયો આંખો સારો છે ?

શેઠ જરા ગુસ્સે થઇ બોલ્યા: તું તે માળી
છે કે કોણ છે ? આટલા દિવસથી બાગમાં રહું છે,

ને કયો આંખો મીઠો છે તેનું જ્ઞાન નથી ?

માળી કહે: સાહેબ, હું કયાંથી જાણું ? મારું કામ તો ફળઝાડની રખેવાળી કરવાનું. કેરી ખાધ જોયા શિવાય કયો આંખો ખાટો ને કયો મીઠો તે કેમ જાણાય ?

શેઠ અજયબી પામ્યા: શું બોલે છે ? તેં કદી એક પણ ઝાડનું ફળ હજી ચાખી નથી જોયું ?

ધણ્ણાહીમ કહે: ના, સાહેબ !

શેઠને નવાઈ તો લાગી. પણ તેના હરખનો ય પાર રહ્યો નહિ. બાઈબંધને કહે: સેંકડો નોકર આવ્યા ને ગયા. પણ આવો કોઈ ન જોયો !

એ માળી તે ધણ્ણાહીમ આદમ. એની પવિત્રતા વડે એ મુસલમાનોમાં સંત ગણાયો. આજે પણ સૌ મુસલમાનો એને યાદ કરે છે ને પૂજ્ય માને છે.

મેળવવું હોય જો વિત્ત
ખાઓ પ્રેમે ખૂબ નવનીત

ગાંડી વ

ખાળ પખવાડિક

એનો પહેલો અંક જોઈ સ્વ. શ્રી ગિજુભાઈ આપોઆપ
ખોલી પડેલા: (૧-૮-૩૪) આ તો સૌ કરતાં
ચક્રિયાતું છે. સૌ બાળપત્રોને એ જોઈ સુધરવું પડશે
શ્રી મન્દુલાલ સેવકલાલ દવે: (મેડીકલ ઑફિસર,
વડોદરા) લખે છે: “ ગાંડીવ પાક્ષિક ધણું જ લોક-
પ્રિય થવા ઉપરાંત જેને માટે તે પ્રસિદ્ધ થાય છે,
તે લોકોમાં-બાળકોમાં પ્રિય થયું છે.....છોકરાં
રાહ જોયા કરે છે...વાંચવા માટે હરિશ્ચંદ્ર ચાલે છે.”
વાર્ષિક લવાજમ રૂા. પાંચ પરદેશ શિલિંગ ૧૨

○

વીર નર્મદનું પુરાણું સાપ્તાહિક

દાંડી ઓ

નાગરિક દૃષ્ટિથી સુરતના અને ગુજરાતના વિષયોને
છણતું, રસાળ બાનીમાં લખાતું, આ પત્ર ધણું
લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે. નમૂનો મફત મોકલવામાં
આવે છે. વાર્ષિક લવાજમ ટ. બ. સાથે રૂા. ૩૦૦

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર :: સુરત

